

Af Jonas Gustafsson & Knud Ramian

TEMA:

BORGERNES STEMME SOM HELENDE KRAFT

Veje til magt over eget liv

HVORFOR DETTE TEMANUMMER?

Der eksisterer et spændingsfelt mellem samfundets ønske om rationelle, målrettede indsatser på den ene side og borgernes drømme og behov for løsninger, der har fokus på den enkeltes liv på den anden side. Efter over 20 års samarbejde i dette spændingsfelt prøver vi som redaktører med dette temanummer, at give en slags status over situationen.

I temanummeret præsenteres derfor en række artikler, der alle har som ambition at give inspiration til, hvordan mennesker med alvorlige psykiske lidelser kan blive mødt og få støtte til at finde veje til magt over eget liv, som led i at komme sig helt eller delvist.

Målgrupperne for temanummeret er således både ledere, fagfolk, borgere med psykiske lidelser, studerende på relevante uddannelser og beslutningstagere, som interesserer sig for udvikling af rammer og indhold i tilbud på området.

BORGERNES STEMME SOM HELENDE KRAFT

Vi har valgt udtrykket **borgernes stemme** til overskriften. Det skal forstås meget konkret. Borgernes stemme er nemlig den stemme man hører, når det lykkes at møde et hjælpetrængende menneske på egne præmisser og med egne udsagn. Så oplever borgeren at blive set, hørt og forstået uden at blive tolket på eller kategoriseret med afsæt i diagnoser eller sociale positioner. Begrebet **helende kraft** er udtryk for en konkret erfaring. Når borgeren opdager, hvad der er vigtigt i hans eller hendes liv i forhold til egne erfaringer, værdier, egenskaber og drømme, så frigøres borgeren til at finde løsninger på egne problemer i samarbejdet. Det er en vigtig forudsætning for at komme sig. Borgeren skal have muligheden for at definere: Hvem er jeg? Hvad er vigtigst for mig? Hvilke strategier skal der udvikles for at få magt over eget liv?

Den norske kriminolog Nils Christie har i bogen "Små ord om store spørgsmål" (2012, s. 56) formuleret ovenstående på følgende måde:

"Noget af det vigtigste er måske, at opgradere folks egne erfaringer, hjælpe mennesker med at udforske deres egne oplevelser, gøre erfaringerne almenlydige og dermed gøre deres bærere trygge. Trygge ved, at de igennem deres liv har lært noget vigtigt, som giver dem mulighed for at forstå tilgrænsende temaer og dermed giver taleret i mange arenaer".

Temaets to redaktører: Jonas Gustafsson & Knud Ramian

HVORFOR ER DET SÅ SVÆRT AF HAVE BORGEREN I CENTRUM?

Valget af begrebet *borgernes stemme* afspejler samtidig et forsøg på deltage i debatten om de ofte citerede overskrifter og modeord som *brugerindflydelse*, *patientinddragelse*, *borgeren i centrum* og senest *personlig værdiskabelse* og *relationel velfærd* – ikke mindst i tilknytning til psykiatri og social- og sundhedssektorerne. Det er et udtryk, der udspringer af erkendelser både hos politikere, fagfolk, brugerbevægelser, beslutningstagere og administratorer om, at det er nødvendigt at lytte mere seriøst til borgernes behov og ønsker. Lige siden Galebevægelsens tilblivelse sidst i 70'erne har der været krav om at tage borgere med sindslidelser mere alvorligt.

Gang på gang har det offentlige vist sig at tage forsøgene herpå til sig, men i samme åndedrag kommer de nemt til at klemme livet ud af intentionerne. F.eks. er udviklingen af de individuelle handleplaner ofte blevet til skemarytteri med atomiserende funktionsvurderinger og til et redskab for visitationens styring af økonomien. Rehabiliteringstanken med borgerens ønsker som grundlag, er i flere tilfælde blevet til trusler om tab af støtte, hvis borgeren ikke følger de medicinske anbefalinger.

Det er derfor en stigende erkendelse hos mange parter, at der er en kløft mellem intentioner og praksis i hverdagen. Lydhørhed kommer ikke af sig selv. På den ene side er borgerne blevet mere højrøstede og der er kommet gang i mange forsøg på at forbedre mødet med borgerne. På den anden side er der mange årsager til, hvorfor det kan være så svært at sætte borgerens behov i centrum i mødet med de offentlige hjælpesystemer.

- **At indsatsen på trods af gode intentioner primært tager udgangspunkt i eget tilbuds selvforståelse, værdier, hensigter, kultur og mål, så borgeren må tilpasse sig disses værdier og logik – og ikke omvendt.** Det betyder i praksis det modsatte af større selvhjulpenhed og selvstændighed, som tit er nogle af de centrale erklærede mål for disse tilbud, og en forudsætning for at borgeren kommer videre i kontakten med socialpsykiatri, psykiatri, socialforvaltning, jobcentre, misbrugsbehandling, hjemmepleje, etc.

- **At man ikke er villig til at slippe kontrollen eller acceptere at omstillinger tager tid, hvis medarbejdere og borgere skal tage ejerskab til nye arbejdsmetoder.**
- **At tværfaglighed har vist sig at være en god løsning i mange situationer, men samtidig rummer en risiko for, at når flere fagligheder taler sammen, taler alle ud fra deres eget faglige ståsted og borgerens stemme forsvinder i koret.** At få både flerfaglighed og faglighed på tværs af tilbud til at fungere til fordel for borgeren, kalder ikke kun på en bedre koordinering af tilbuddene, men aftvinger også et stort behov for kompetenceløft hos både ledere og medarbejdere, hvis det ønskede relationsarbejde skal lykkes. Samtidig kræver dette også en styrkelse af handlekompetencer hos borgerne!
- **At borgere i stigende grad skal kategoriseres for at blive vurderet hjælptrængende og have rettigheder i forhold til tilbud i kraft af diagnoser, niveau for arbejdsmarkedsparathed, uddannelsesparathed, m.m.** Her bliver fokus derfor nemt, *hvad* den pågældende borger er (skizofren, patient, førtidspensionist, etc.) fremfor at fokusere på, *hvem* den pågældende person er.
- **At uligheden er voksende i forhold til tildeling af indsatser, der er målrettet især borgere med komplekse problemer, fordi der bl.a. sker en ensretning af tilbud og satses på centraliserede driftsenheder.** I praksis betyder dette, at borgere i udsatte positioner risikerer at blive overhørt, og mødt med en fragmenteret indsats. Det kan resultere i afmagtsreaktioner og omsorgssvigt. Samfundet bliver dermed stadig ringere til at nå svage grupper med brugbare tilbud.
- **At løbende effektivisering, økonomisk påholdenhed, rationelle opgaveløsninger og medfølgende dokumentationskrav fortsat synes at være det styrende mantra hos regeringen, regioner og kommuner** – med andre ord New Public Management som styringsideologi. Den erklærede hensigt er et ønske om at skabe bedre sammenhæng på det offentlige område med mere tid til kerneopgaverne. Denne styringslogik siver nedad i systemerne til de lavere hierarkisk placerede ledere, der forventes at være de lokale talspersoner for denne tankegang, og den forplanter sig videre til medarbejderne i front, som skal løse flere opgaver for færre penge og med en større effektivitet. Disse vilkår kan nemt skabe dilemmaer for medarbejderne, eksempelvis når der forventes tidsbegrænsede indsatser, mens hverdagen viser, at der er brug for mere tid til at opbygge en bæredygtig relation, som en forudsætning for det videre samarbejde. Det kræver derfor et særligt mod hos ledere og medarbejdere at holde fast i de faglige vurderinger og erfaringer, og synliggøre disse opad til i systemet, og at begrunde, hvorfor man i konkrete borgerforløb må bryde med præmisserne om effektiviteten ved tidsbegrænsede og standardiserede forløb.

Samlet set er det således kendetegnende for ovennævnte tendenser, at borgerne bliver defineret af andre og må tilpasse sig den indsats, som systemet mener at kunne tilbyde. På trods af nævnte udfordringer viser artiklerne, at der kan findes forskellige veje, til magt over eget liv, når der skabes fokus på, hvem personen er med udgangspunkt i det borgeren selv siger og synes er vigtigt. Det giver den enkelte mulighed for at definere sig selv og blive aktør i eget liv på egne præmisser.

OM ARTIKLERNE I TEMANUMMERET

Grundlæggende er sigtet med artiklerne at vise, hvordan man hjælper borgere med psykiske lidelser til at finde veje til magten over eget liv. Artiklerne beskriver en række udfordringer, men indholdet er først og fremmest opmuntrende, og bærer meget håb i sig. Signalet er, at den tilsyneladende enkle og mere direkte og respektfulde måde at møde belastede mennesker på, kan have stor positiv betydning, og føre til større og mere holdbare fremskridt for den enkelte borger.

Flere af artiklerne henter inspiration fra den narrative terapi samt livshistoriefortællinger som en socialpædagogisk metode. Nogle af forfatterne fremhæver, hvor stor betydning det kan have at fokusere på de positive undtagelser, når noget lykkes i livet trods svære odds. Her findes tit kimen til modfortællinger, som udfordrer de ofte dominerende negative identitets- og sygdomsfortællinger, der har stor indflydelse på borgernes selvforståelse og måder at håndtere livet på. Der beskrives tilgange til at udfordre sygdom og håbløshed til fordel for mere fokus på det levede liv, hvor det er muligt at realisere vigtige værdier og drømme.

Flere af forfatterne har som baggrund for deres artikler enten omfattende erfaring som brugere og/eller som fagpersoner i systemer, der har til opgave at levere mere traditionelle former for behandling og rehabilitering.

ARTIKLERNE ER GRUPPERET UNDER TRE HOVEDOVERSKRIFTER:

- **Borgernes egen stemme**

Louise Dahl Wulf skriver om den personlige betydning af at arbejde med livshistoriefortælling som led i at komme sig. Uddannet psykolog i 2006 og har arbejdet indenfor hjerneskadeområdet 2006-2008. Deltidsansat som peer-medarbejder på Skovvænget, Ballerup 2015-2018. Ambassadør i Landsindsatsen EN AF OS fra 2016. Deltager i LIFO-netværket.

Pernille Ernst Petersen skriver om udfordringerne med at have internaliseret diagnose-sproget og om at skulle frigøre sig fra dette som led i at skabe sin egen identitet. Ansat på særlige vilkår i Center for Mental Sundhed i Odense. Ambassadør i Landsindsatsen EN AF OS. Deltager i LIFO-netværket.

- **At skabe en ny kultur**

Jonas Gustafsson beskriver sine erfaringer som supervisor med Det Åbne Supervisionsrum, at udvikle en model for borgerinddragelse i den professionelle supervision med fokus på borgerens stemme, erfaringer og værdier. Privatpraktiserende psykolog i København. Aktiv i LIFO-netværket fra opstarten. Er hovedredaktør af dette tema-nummer.

Esper Sørensen skriver om erfaringerne med at skabe en ny kultur på Skiftesporet i Herning ved implementering af Åbne Dialoger på alle niveauer i organisationen. Psykolog og leder af Skiftesporet i Herning. Aktiv i Åben Dialog uddannelsen fra opstarten i 2011.

Allan Holmgren fortæller om, hvordan magt, bevidning og fortællinger som grundkategorier i det sociale arbejde bryder med opfattelser af diagnoser, som det vigtigste fokus i arbejdet med personer med psykiske lidelser. Mag.art.psych. og direktør for og grundlægger af DISPUK, samt dedikeret rock- og bluesguitarist og tennisentusiast.

- **Valg og brug af metoder i hverdagen**

Jens Bækdal beskriver sine mangeårige erfaringer med livshistoriefortælling som en meget virksom metode i forhold til at fremme recovery processer i samarbejdet med borgere, der kæmper med svære psykiske og sociale udfordringer. Psykiatriplejer og psykoterapeut og ansat i bofællesskabet ”Søndervangen” i Århus. Deltager i LIFO-netværket.

Tina Pedersen fortæller om brug af Drømmeværksteder som en metode til at fremme udsatte borgeres muligheder for at realisere nogle af deres personlige drømme for tilværelsen. Cand. Merc. og projektleder for Aalborg Kommunes projekt om styrket borger- og netværksinddragelse med § 141-handleplaner efter Serviceloven.

Niels Laurs Pedersen og *Lone Petersen* beskriver hverdagen i en Recovery Skole i Region Hovedstaden, og hvilken betydning forløbet kan have for deltagerne. Niels er pædagog og cand.pæd.soc. Ansat som underviser med brugererfaring på Skolen for Recovery. Lone er psykolog, ph.d., og master i offentlig ledelse. Leder af Kompetencecenter for Rehabilitering og Recovery og Skolen for Recovery i Region Hovedstaden.

Marianne Træbing Secher beskæftiger sig med nogle af de dilemmaer der kan opstå, når indsatsen i forhold til borgerne bliver meget fokuseret på bestemte metoder. Socialpædagog og kandidat i pædagogisk filosofi. Adjunkt ved VIA University College, Eftervidereuddannelsen på social- og sundhedsområdet, som fagansvarlig for psykiatriområdet.

Knud Ramian har deltaget i redaktionen af dette særnummer. Pensioneret psykolog i Aarhus. Bl.a. tidligere leder af Center for Evaluering i Psykiatrien i Århus Amt. Tidligere aktiv i LIFO-netværket og med fra opstarten.

Stor tak til forfatterne for deres engagerede bidrag samt til Esper Sørensen for inspiration til afsnit i indledningen om New Public Management. Samtidig en varm tak til de mange gode folk, der igennem årene har været med til at drive udviklingen den rigtige vej, bl.a. i LIFO-netværket (www.lifo.dk).

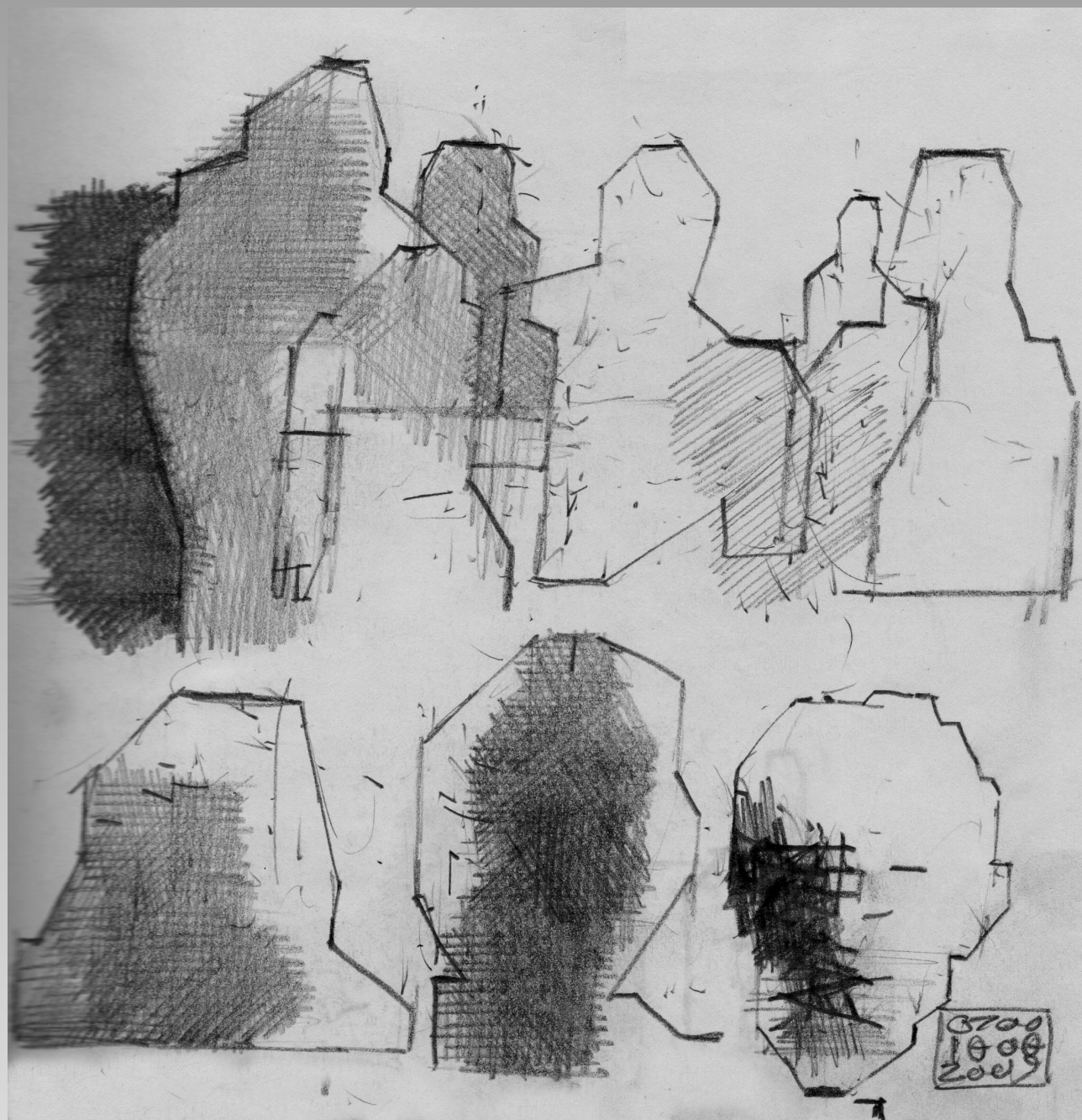

Illustration: Gert Hansen

BORGERNES EGEN STEMME:

Livshistoriefortælling set indefra
af Louise Dahl Wulff

Når diagnosesproget tager magten
af Pernille Ernst Petersen